

**Arkeologiska Institutionen
Stockholms Universitet**

NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN

Verksamhetsberättelse

1991 - 1992

NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN

1 juli 1991 - 30 juni 1992

1. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

I Sverige finns ett av de värdefullaste numismatiska forskningsmaterial som existerar, nämligen de jordfunna mynten. I många andra länder har motsvarande material helt eller delvis skingrats, främst på grund av bristande förminneslagstiftning. Av särskilt stort internationellt intresse är de arabiska, tyska och engelska mynten i de svenska vikingatidsfynden. Detta förhållande illustrerades vid den elfte internationella numismatiska kongressen, som ägde rum i Bryssel 8-13 september 1991.

Kongressens närmare 800 deltagare representerade ett 40-tal länder. Föredragen var uppdelade på 24 sektioner, t ex Grekiska mynt, Keltiska mynt, Ottomanska mynt osv. Vikingatiden hedrades med en särskild panel-diskussion (table ronde spéciale) under ledning av dåvarande professorn vid Numismatiska forskningsgruppen, Brita Malmer.

Ansvar för publiceringen av Sveriges vikingatida myntfynd - på grund av materialets omfattning ett mycket långsiktigt projekt - har till stor del kommit att vila på Numismatiska forskningsgruppen. Vid Brysselkonferensens "table ronde" för vikingatid presenterades det första exemplaret av den senast utkomna publikationen inom projektet, *Otto-Adelheid-Pfennige. Untersuchungen zu Münzen des 10./11. Jahrhunderts*, författad av Vera och Gert Hatz m fl.

Ett problem för verksamheten vid Gunnar Ekströms professur är de stora förväntningar som det internationella forskarsamhället väster vid publiceringen av det vikingatida materialet. Trots mycket stora arbetsinsatser - långt utöver fastställd arbetstid - har det visat sig omöjligt att uppnå önskvärd publiceringstakt. I CNS-serien (med beskrivning av myntfynden landskapsvis) utkom den senaste volymen 1987. I den mera lätthanterliga Commentationes-serien (främst monografier) publicerades däremot inte mindre än fem volymer under åren 1987-1991. I båda serierna är åtskilliga volymer under arbete. En mängd andra arbetsuppgifter, inte minst undervisningen, måste dock ofta prioriteras. En förstärkning av kapaciteten för bearbetning och publicering av de vikingatida mynten brådskar. Under en följd av år har Numismatiska forskningsgruppen saknat sekreterare. Ansträngningar pågår med syfte att snarast få till stånd en sekreterartjänst vid Numismatiska forskningsgruppen. Härigenom skulle det ansvarsfulla arbetet med publiceringen av ett av de intressantaste bevarade materialen från vår forntid avsevärt underlättas.

De jordfunna mynten är ett källmaterial som årligen utökas, dels genom arkeologiska utgrävningar, dels genom slumpvis påträffade fynd. Efterhand som utgrävningstekniken förbättras tillvaratas allt fler myntexemplar, även av de bräckliga medeltidsmynten. I Sverige funna mynt från medeltiden kommer visserligen aldrig att kunna tilldra sig samma internationella intresse som vikingatidsmynten. Men för svensk historisk forskning är de medeltida mynten och myntfynden ett utomordentligt intressant, föga utnyttjat källmaterial, inte minst för 1100-, 1200- och 1300-talen, då det skriftliga källmaterialet ännu är obetydligt. Professurens forsknings- och publiceringsresurser bör alltså fördelas mellan vikingatid och medeltid. En ny publikationsserie, för tiden efter ca 1100, är under planering. Även när det gäller medeltidsnumismatik är behovet av sekreterare stort.

En historik över Gunnar Ekströms professur under perioden 1979-1988, före professurens placering vid Arkeologiska institutionen, återfinns i den först publicerade verksamhetsberättelsen, dubbelårgången 1988-1990. I verksamhetsberättelsen för läsåret 1990-1991 lämnades en kort beskrivning av ämnets innehåll och dess universella karaktär: läran om mynt och andra betalningsmedel i alla länder från äldsta tid till nutid. För en forskningsprofessur i numismatik och penninghistoria i Sverige är emellertid det centrala forskningsområdet givet: jordfunna mynt, alltifrån romerska denarer till 1600-talets plåtmynt, men med särskild hänsyn till vikingatid och medeltid.

2. Forskning och publicering

Gunnar Ekströms professur är en forskningsprofessur vid HSFR med begränsad undervisningsskyldighet. Den föreskrivna undervisningen gäller endast forskarstuderande. Bl a med tanke på kommande rekryteringsbehov inom ämnet har undervisningen på C-nivå prioriterats under läsåret. Viktiga forskningsresultat kan härigenom erhållas snabbt. Denna viktiga - och frivilliga - satsning, som skett utan personalförstärkning, har självfallet påverkat möjligheterna att inhämta förseningar i publiceringsprogrammet, särskilt i fråga om den krävande CNS-serien.

Vikingatid

Forskningsprojektet "Mynt från vikingatiden funna i Sverige" startades 1949. Projektets nuvarande organisation, samt de båda publikationsserierna, *Corpus nummorum saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt* (CNS-serien) och *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis Nova series* (Commentationes-serien, förk. Comm. NS) beskrevs i forskningsgruppens första årsberättelse, dubbelårgången 1988-1990.

Under det gångna läsåret har arbetet med CNS-serien koncentrerats till följande tre volymer: CNS 1.S1 (Gotland, Akebäcks socken, ca 2000 mynt), CNS 4.1 (Blekinge, ca 6180 mynt) samt CNS 22.1 (Ängermanland, 4296 mynt). Arbetet med Blekinge-volymen har delvis skett i samarbete med Lunds universitets historiska museum. Arrangemanget har möjliggjorts genom ett särskilt anslag, beviljat av Gunnar Ekströms stiftelse. FK Ulla Silvegren vid museets myntkabinett har noterat vikt, diameter, probérhack m m för ca 950 mynt funna i Blekinge (CNS 4.1). CNS-arbetet sker i nära samverkan med projektets utländska deltagare, särskilt professor Peter Berghaus, Münster, professor Gert Hatz, Hamburg, och dr Vera Hatz, Hamburg.

Arbetet med Commentationes-serien har under läsåret delvis kommit att inriktas mot Baltikum, Ryssland och Ukraina, ett engagemang som stämmer väl överens med de allmänna intentionerna vid Stockholms universitet och vid Arkeologiska institutionen. Vikingatida myntfynd förekommer i hela Östersjöområdet, särskilt på Gotland, men ett stort material finns också längre österut. Inom ramen för Vitterhetsakademiens CNS-kommitté (jfr Verksamhetsberättelsen 1988-1990) har forskningsgruppen åtagit sig att i Commentationes-serien publicera ett arbete av A. Fomin, Historiska museet, Moskva, *Four Russian early Ninth-Century Hoards with Arabic and Khazarian Coins*, av stort intresse både för svensk och internationell forskning. Ett liknande åtagande gäller Tatjana Berga, Riga, som i Commentationes-serien kommer att publicera *Finds of Viking-Age Coins in Latvia*.

På listan över Commentationes-publikationer med östlig anknytning finns ytterligare två angelägna verk, *Der Fund von Archangelsk*, av V. Potin, Eremitaget, Sankt Petersburg, och *The Grivnas in the Burge Hoard*, av N. Kotljars, Kiev, och A. Medyntseva, Moskva.

Bland övriga Commentationes-publikationer, som förberetts under läsåret, kan nämnas K. Jonsson, *Finds of Viking-Age Coins in Sweden* (Comm.NS 3) samt G. Rispling, *Arabische und pseudoarabische Münzen in schwedischen und anderen Sammlungen und Funden der Wikingerzeit* (Comm. NS 5). Brita Malmer har fortsatt arbetet med en andra volym om skandinaviska Ethelred- och Knut-imitationer (Comm. NS 9). Den första delen, *Sigtuna Coinage c. 995-1005*, publicerades 1989 (Comm. NS 4). Sven Svenssons stiftelse och Gunnar Ekströms stiftelse har tillsammans under våren bekostat fotografering av omkring 1200 myntsidor (=stampavtryck) till den nya boken.

Medeltid

Inger Hammarberg, som under läsåret huvudsakligen arbetat med vikingatidsprojektet (CNS 1.S1 samt CNS 22.1), har på deltid fortsatt arbetet med sturetidens myntning (jfr Verksamhetsberättelsen 1990-1991). Kenneth Jonsson har inlett ett samarbete med I. Leimus, Tallinn, om publicering av Leimus' till tyska översatta doktorsavhandling om baltisk myntning under 1500-talet.

Övrigt

Kenneth Jonsson och Brita Malmer har fortsatt den under förra läsåret påbörjade redigeringen av festskriften till Kolbjørn Skaares 60-årsdag, *Numismatica Thesaurica* (utges som Nordisk Numismatisk Årsskrift 1991). Vidare har Kenneth Jonsson, Brita Malmer och Gert Rispling medverkat i planeringen av Nationalencyklopedins numismatiska avsnitt (jfr Tryckta skrifter, nedan).

3. Undervisning

Kenneth Jonsson har liksom tidigare svarat för de numismatiska avsnitten av grundkurs A och AB vid Arkeologiska institutionen, samt medverkat i distansundervisningen på Gotland (Numismatik, teori och metod).

Vid Arkeologiska institutionen framlades under vårterminen följande C-uppsatser, alla med Kenneth Jonsson som handledare.

Susanna Allesson, Den biskopliga myntningen i Metz. En studie baserad på de svenska vikingatida fynden.

Sven Karlsson, Vikingatida silvermynt. En studie av myntfynd gjorda på Öland och Kalmarkusten.

Christoph Kilger, Magdeburgmynt och Sachsenpfennige. En fallstudie baserad på det svenska materialet.

Anna Wätz, Vikingatida tyska mynt. En analys av mynt präglade i Deventer.

Handledningsarbetet på forskarnivå har delats mellan Brita Malmer och Kenneth Jonsson.

4. Konferenser och andra engagemang

1 9 9 1

Sostrup, 19-21 aug. Århus universitet: *Östersjöområdets samfunds- og kulturudvikling fra Kr.f. til ca 1200*. Föreläsning: Numismatic evidence of interbaltic connections during the Viking Age and the High Middle Ages (Jonsson).

Stockholm, 1 sept. Statens historiska museum: *Arkeologidag*. Anförande i samband med diskussion om användning av metallsökare: Fyndproblematik och inlösen (Jonsson).

Bryssel, 8-12 sept. Commission Internationale de Numismatique: *XIe Congrès International de Numismatique* (Hammarberg, Jonsson, Malmer). Föreläsningar: Selective hoarding: the evidence of a Gotlandic Viking-Age hoard (Jonsson); On the early Sigtuna coinage and its manufacture (Malmer).

Visby, 5 oktober. Stockholms universitets distansundervisning: *Arkeologikurs*. Föreläsning: Numismatik, teori och metod (Jonsson).

Linköping, 8 okt. *Studieförbundets arkeologikurs*. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Tyskland, 17-27 okt. *Studieresa*. Berlin, Gotha, Dresden (Malmer).

Lund, 25 okt. Lunds universitet, Arkeologiska institutionen: *Contacts across the Baltic Sea during the late Iron Age* (Jonsson).

Fårö, 31 okt.-3 nov. *Land og by i middelalderen*. Föreläsning: Den gotländska myntningen (Jonsson).

Göteborg, 7 nov. *Göteborgs numismatiska förening*. Föredrag: Vikingatida arabiska mynt (Rispling).

1992

Stockholm, 15-16 jan. Stockholms universitet: *Ämneskonferens i arkeologi* (Jonsson, Malmer).

Stockholm, 11 mars. *Svenska numismatiska föreningen*. Föredrag: Manne-gårdeskatten (Jonsson).

Stockholm, 31 mars. *Sveriges kyrkor*. Föredrag: Sven Tveskägg, grevarna av Stade och Boleslaw Chrobry. Om mynt och människor på 990-talet (Malmer).

New York, 11 april. American Numismatic Society: *Joseph B. Stack and Morton M. Stack Memorial Lecture*. Imitations of Islamic Coins by the Volga Bulgars in the Tenth Century (Rispling).

Uppsala, 14 april. *Numismatiska klubben i Uppsala*. Föredrag: Myntimporten från England under vikingatiden: handel eller gälder (Jonsson).

Tübingen, 25-26 april. *Oriental Numismatic Society*: internationellt seminarium om islamiska mynt (Rispling).

Stockholm, 26 april. Stockholms universitet: *Kurs i medeltidsarkeologi*. Föreläsning: Den ekonomiska utvecklingen under medeltiden (Jonsson).

Tübingen, 27 april. Tübingens universitet: årligt möte mellan sakkunnigrådet för islamisk numismatik och universitetet (Rispling).

Linköping, 28 april. *Studieförbundets arkeologikurs*. Föreläsning: Numismatik, teori och metod (Jonsson).

Stockholm, 29 april. Stockholms universitet: *Baltisk kurs*. Föreläsning: Myntningen i Baltikum under medeltiden (Jonsson).

Paris, 5-10 maj. *Studieresa* med Kungl. Myntkabinettet. Utställningar, bl a Europarådsutställningen Viking og Hvidekrist (Hammarberg). Jfr nedan, Tryckta skrifter, Jonsson.

Milano, 11-15 maj. Società Numismatica Italiana: *Moneta e non moneta*.

Föreläsning: Italian coins from the 9th-11th centuries found in Sweden (Jonsson).

Stockholm, 14-15 maj. Stockholms universitet: *Nordisk medeltidsliteracy* (Malmer).

Lund, 5 juni. Lunds universitet: uppdrag som ledamot av betygsnämnden vid Henrik Klackenbergs disputation (Malmer).

Tyskland, 9-18 juni. *Studieresa*. Speyer (Salierutställningen), Karlsruhe, Konstanz, Würzburg m fl städer (Malmer).

5. Datorisering och forskarservice

Genom generösa bidrag från Gunnar Ekströms stiftelse har Numismatiska forskningsgruppen successivt datoriserats. Uppbyggnaden och utvecklingen av en mycket omfattande databas för mynt och myntfynd från vikingatid och medeltid beskrevs i föregående verksamhetsberättelse. Databasen omfattade då 30 000 vikingatida och 19 000 medeltida mynt. Under det gångna läsåret har databasen kunnat vidgas betydligt, särskilt på det islamiska området. Genom Gert Risplings förmedling har Stephen Album, Santa Rosa, Kalifornien, till forskningsgruppen överlämnat datadisketter innehållande katalogen till över 30 000 islamiska mynt (mynten nu i Orientalisches Seminar, Universität Tübingen). Gert Rispling har bearbetat katalogen och överfört den till forskningsgruppens databas.

Databasen är en förutsättning för stora delar av det dagliga arbetet. Databearbetning ingår som en väsentlig del av studenternas uppsatsskrivning. Genom C-uppsatserna har databasen för vikingatida mynt under läsåret ökat med ca 3800 mynt. På liknande sätt resulterar publiceringsarbetet inom CNS-projektet i en fortlöpande utvidgning och förbättring av databasen för vikingatida mynt.

Databasen utnyttjas även av gästande forskare. Professor Thomas Noonan, University of Minnesota, Minneapolis, har liksom föregående läsår under några veckor arbetat i forskningsgruppens lokaler för att komplettera materialet till en publikation av samtliga fynd av islamiska mynt från perioden 700-1100. Bland övriga gäster som fått mera omfattande forskarservice kan nämnas Aleksej Fomin, Historiska museet, Moskva, samt Luke Treadwell, Oriental Institute, Oxford, den senare för ett arbete om buwaihidiska mynt.

6. Bibliotek och arkiv

Genom medel från Gunnar Ekströms stiftelse kompletteras biblioteket successivt. Under läsåret har antalet titlar ökat med 97. Det numismatiska biblioteket i forskningsgruppens lokaler består dels av Nils Ludvig Rasmussens bibliotek (inköpt till Kungl. Myntkabinettet av Sven Svenssons stiftelse 1974), dels av den tillväxt som bekostats av Gunnar Ekströms stiftelse från och med 1979. Bibliotekets båda delar omfattar tillsammans ca 150 hyllmeter. Bibliotekarietjänst saknas. Under läsåret har en registrering på dator påbörjats med syfte att upprätta en databas för biblioteket.

Foto- och diabildsarkivet tillväxer i takt med forskningsarbete och forskarservice. Särskilt givande i detta avseende är Gert Risplings kontakter med ett 20-tal forskare och samlare i tre världsdelar. En helt ny typ av arkivmaterial består av datadisketter, t ex Stephen Albums ovan beskrivna gåva. Michael Bates, American Numismatic Society, New York, har överlämnat en datautskrift med beskrivning av 14 000 vikingatida islamiska silvermynt.

7. Personalia

Vid den internationella kongressen i Bryssel i september 1991 utsågs *Kenneth Jonsson* till nordisk delegat i det styrande organet för Commission Internationale de Numismatique, CIN Bureau. Kenneth Jonsson efterträder Kolbjørn Skaare, Oslo. Under CIN Bureau sorterar ett antal kommittéer med specialuppdrag, bl a en kommitté för numismatisk databearbetning. I denna kommitté valdes Kenneth Jonsson till vice ordförande.

I redaktionskommittén för Nordisk Numismatisk Årsskrift har Kenneth Jonsson efterträtt Brita Malmer som svensk representant.

Regeringen utnämnde den 25 juni 1992 docent Kenneth Jonsson att fr o m den 1 juli vara professor i numismatik och penninghistoria vid HSFR, med placering vid Arkeologiska institutionen, Stockholms universitet.

Vid Bryssel-konferensen utsågs *Brita Malmer* till hedersledamot i Commission Internationale de Numismatique. 1992 fick hon Prix Duchalais för insatser inom CNS-projektet. Priset utdelas av Institut de France, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris.

Brita Malmer blev fr o m 1 juli 1992 professor emerita. Hon kvarstår tills vidare som redaktör för CNS- och Commentationes-serierna.

Professorsskiftet har medfört en viss omorganisation. *Inger Hammarberg* arbetar fr o m 1 juli 1992 vid Kungl. Myntkabinetet, men med arbetsplats i anslutning till forskningsgruppens lokaler. *Gert Rispling* är fr o m 1 juli 1992 anställd vid Arkeologiska institutionen, Stockholms universitet, med titeln antikvarie (tidigare arbetsgivare var Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer), med samma arbetsplats och arbetsuppgifter inom forskningsgruppen som tidigare. Gert Risplings mandat som sakkunnig för granskning och rådgivning beträffande den numismatiska verksamheten vid ett nyinrättat centrum för islamisk numismatik vid universitetet i Tübingen fortsätter.

8. Tryckta skrifter 1/7 1991 - 30/6 1992

Kenneth Jonsson

Recension av D. Allen, Catalogue of the Celtic coins in the British Museum. *SNT* 1991:8, 213.

Recension av B. Kluge, Deutsche Münzgeschichte von der späten Karolingerzeit bis zum Ende der Salier. *SNT* 1991:9-10, 242.

Priskatalog over Norges mynter fra 995. Stockholm 1991 (tills. med J.O. Aamlid, B. Ahlström och G. Thesen).

Artikeln feodalmynt. *NE* 6. 1991.

Artiklarna hacksilver, heller (tills. med B. Tingström). *NE* 8. 1992.

Roman denarii and solidi on Gotland - break or continuity? (tills. med M. Östergren). *Florilegium numismaticum, studia in honorem U. Westermark edita*. *NM XXXVIII*, 183-187.

Erik Knutsson eller Erik Eriksson? *SNT* 1992:4-5, 104-106.

Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800-1200. Den 22. Europarådsudstilling (red. Else Roesdahl). Katalogartiklarna nr 307, 423, 424, 426, 552, 554, 555. Uddevalla 1992.

Brita Malmer

Om vikingatidens betalningsmedel. *Høvdingesamfund og Kongemagt. Fra Stamme til Staat i Danmark*, 2, 209-215. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter. 1991.

A Small Chain of Scandinavian Byzantine Imitations from the Early 11th Century A.D. *Florilegium numismaticum, studia in honorem U. Westermark edita. NM XXXVIII*, 283-287.

Artikeln efterprägling. *NE* 5. 1991.

Artiklarna Finland: mynt (tills. med B. Tingström), florin, Frankrike: mynt (tills. med B. Tingström). *NE* 6. 1991.

Artiklarna förvirrad inskrift, genovino. *NE* 7. 1992.

Artiklarna gyllen:guldgyllen, hedebymynt. *NE* 8. 1992.

Gert Rispling

The Häffinds IV hoard: A Methodological Experiment (tills. med K. Brisholm). *NNÄ* 1985-1986 (tryckår 1991), 39-52.

Vikingatida arabiska mynt. *GNF*-aren (Göteborgs numismatiska förening) 1992:1, 2-6.

Artikeln dirham. *NE* 5. 1991.

Förkortningar

NE - Nationalencyklopedin. Höganäs.

NM - Numismatiska Meddelanden. Stockholm.

NNÄ - Nordisk Numismatisk Årsskrift. Köpenhamn, Oslo, Stockholm, Helsingfors.

SNT - Svensk Numismatisk Tidskrift. Stockholm.

9. Numismatiska forskningsgruppen 1/7 1991 - 30/6 1992

Besöksadress: Sandhamnsgatan 52 A, nb.

Postadress: c/o Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm.

Telefon: 783 94 00 (växel).

Telefax: 662 17 68.

Föreståndare: professor Brita Malmer, tel. 783 94 40. Mölna vändplan 6, 181 61 Lidingö, tel. 766 49 44.

Hammarberg, Inger, FK, antikvarie, tel. 783 94 34. Stockholmsvägen 45,
181 32 Lidingö, tel. 765 84 49.

Jonsson, Kenneth, FD, docent, tel. 783 94 41. Lyckebyvägen 7, 121 50
Johanneshov, tel. 659 82 60.

Rispling, Gert, FK, JK, antikvarie, tel. 783 94 37. Hangarvägen 1, 183 61
Täby, tel. 756 56 62.

‡ DVKIOLEVPRE

‡ DMOWIOIIOIIOIIVPI

‡ IETEAPEI-OEOEII

‡ IIROSTWIEI-OEIDI

‡ IIOIYOVFIIOWYIOIII

‡ IIEYIOIIOIOWYIIOO&PI

‡ IIMIIOWYIOIIPYWI

Några exempel på barbariserade, delvis meningslösa fransidesinskrifter på danska mynt från 990-talet. Förebild är Ethelreds Crux-typ, som samtidigt präglades i England. I mitten på myntens fransidor finns ett likarmat kors med bokstäverna C R V X i korsvinklarna, därav mynttypens namn. Ur en kommande volym i Commentationes-serien (Comm. NS 9). Teckning Brita Malmer.